УДК 821.161.2-3.09(477)«192/195»«19»

Лілія Дмитрук

ШКІЦИ ДО НАУКОВОЇ БІОГРАФІЇ ОЛЕКСІЯ КУНДЗІЧА. ХАРКІВСЬКИЙ ПЕРІОД

У статті йдеться про харківський період творчості українського письменника Олексія Кундзіча. Уточнено окремі моменти його творчої біографії, прокоментовано деякі позиції щодо різночитань цього періоду життя письменника.

***Ключові слова**: наукова біографія, «Молодняк», літературна дискусія 1920-х років, літературні угруповання, новела, нарис, оповідання, роман, етюд.*

Постать і творчість О.Л. Кундзіча — помітне явище в українському літературному процесі 1920–1950-х років, яке потребує подальших досліджень стосовно прояснення окремих етапів життєвого і творчого шляху митця. Наукова біографія О.Л. Кундзіча спирається не лише на його автобіографічні відомості, але й на свідчення сучасників, спогади близьких і рідних, а також на архівні джерела.

У Кам'янець-Подільському ІНО Олексій Кундзіч провчився рік. Після того як вийшли друком перші його твори (1925), з ініціативи ЦК комсомолу він був переведений до Харківського ІНО. Цей рік (1925) Кундзіч вважає переломним у своєму житті: «*З цього року став письменником-професіоналом*» (Автобіографія від 29.III.1948. — архів письменника)[1]. Особливу увагу серед його ранніх творів привертає повість «Хотинщина» (1925), яка висвітлює боротьбу Бессарабії з румунськими окупантами.

Важливим центром літературно-мистецького життя Харкова двадцятих років був Будинок літератури імені В. Блакитного на Каплунівській вулиці, 4. Майже щодня там відбувалися якісь події: зустрічі із закордонними гостями (тут побували Анрі Барбюс, Панаїті Істраті, Бруно Ясенський, відомий японський письменник Акіта, грецький письменник Казанцакі), зі всесоюзними знаменитостями (М. Горьким, В. Маяковським, групою письменників з Білорусії, серед яких варто назвати Якуба Коласа, Янку Купалу, Михася Чароту, з грузинським режисером Марджанішвілі та ін.). Тут уперше заслуховували щойно написані нові твори, читали доповіді на різні теми з літератури, мистецтва, театру і музики, проходили бурхливі диспути та конференції, присвячені різним творчим і суспільним проблемам. Відбувалися й суспільно-політичні збори творчої інтелігенції, на яких доповідачами виступали Чубар, Затонський, Скрипник, Хвиля. У Будинку ім. В. Блакитного завжди можна було побачити Миколу Хвильового, М. Куліша, Майка Йогансена, Ю. Смолича, Олексу Слісаренка, Г. Костюка, Ю. Яновського, М. Ялового, Г. Епіка, Остапа Вишню та О. Кундзіча.

У другій половині двадцятих років, зокрема і в 1925 р., «своєрідним штабом» [1, 203] харківських молодих літераторів був юнацький сектор Державного видавництва України (ДВУ[2]), який очолював Григорій Епік, автор збірки поезій «Червона кобза», а згодом — книжок оповідань «Терешко», «Ленінським шляхом», «На зломі». Співробітниками ДВУ були Павло Тичина, Петро Панч, Сергій Пилипенко (невдовзі став директором ДВУ), Іван Сенченко, Володимир Коряк, перекладач з грузинської Георгій Наморадзе, редактор журналу «Красное слово» Павло Арський та інші.

Як згадує Зіновій Біленко, О. Кундзіч був одним із найсерйозніших редакторів юнсектора ДВУ, першим прозаїком, який уже видав книжку «Червоною дорогою» (1926), що вийшла у тому ж ДВУ. Слідом за брошурою Григорія Епіка «Дев'яте січня в клубах для молоді», «Червоним пісенником» Івана Сенченка, книгою Тереня Масенка «Стінна газета (Про що і як писати до неї та як її складати)», нарисом Миколи Трублаїні «Молодь за кордоном» виходить збірка для агітації «Як треба комсомольцеві працювати, щоб авторитет мати», розрахована на комсомольську молодь і упорядкована Олексієм Кундзічем.

Молодий редактор щотижня прочитував стоси рукописів, був прискіпливим, але справедливим, перечитував по декілька разів навіть дуже слабкі оповідання, шукаючи талановитого рядка, інколи зустрічався з автором особисто, намагаючись розгледіти глибоко приховані таланти, зважити всі майбутні можливості для літератури. Але якщо він давав негативну оцінку якомусь твору, то робив це рішуче.

---

[1] П. Усенко у своїх споминах вважає, що часом, коли Кундзіч твердо вирішує стати письменником, був не 1925, а 1926 рік [11, 156].

[2] У приміщенні ДВУ на Сумській, 31 створювалися книжки, альманахи, журнали, газети, відбувалися зустрічі митців, серед яких були О. Кундзіч, І. Момот, Т. Масенко, В. Мисик, Г. Епік, Петро Панч, Іван Дніпровський, Г. Костюк, Ю. Яновський, М. Яловий, Остап Вишня, Юрій Вухналь, Майк Йогансен, М. Куліш, Микола Хвильовий.

1926 р. Олексій Кундзіч закінчує у Харкові курси журналістики, вступає на філологічний відділ ІНО, але, провчившись два роки, кидає його, переконавшись, що вчителя з нього не буде. Натомість юнак все більше захоплюється літературною працею, пробує себе в жанрах новели, нарису, оповідання і великого роману.

У тогочасній Україні точилася запекла полеміка між різними літературними угрупованнями. Більшість із них долучилася до дискусії 1925–1928 рр. про шляхи розвитку української літератури. Згодом ці обговорення були переведені з літературної площини у політичну. Ще в період дискусії влада докладає певних зусиль до консолідації «лояльних», ідеологічно благонадійних митців. У 1926 р. було засновано нові літературні організації. Так, виникає угруповання комсомольських письменників «Молодняк», угруповання «Ланка» реорганізується в «МАРС» — «Майстерню революційного слова»[3], вперше починає виходити щоденна молодіжна газета «Комсомолець України»[4], готується до друку літературно-мистецький журнал «Молодняк», редактором якого був Павло Усенко, секретарем Терень Масенко, коректором, літературним і випусковим редактором — Степан Ковганюк. У редакції, що займала одну кімнату, майже щодня збиралася літературна молодь: І. Момот, Юрій Вухналь, Леонід Первомайський, С. Голованівський, Є. Фомін, Л. Скрипник, О. Донченко, С. Крижанівський, І. Гончаренко, рідше — О. Влизько, М. Трублаїні.

З 1926 р. група комсомольських письменників виходить з «Плуга» і вирішує створити нову організацію — «Молодняк»[5]. «Вступаємо в літературу» [2, 100], — під цією заявою фундаторів «Молодняка» разом із Ярославом Гримайлом, Олесем Донченком, Олександром Корнійчуком, Теренем Масенком, Іваном Момотом, Павлом Усенком, Леонідом Первомайським, Леонідом Смілянським, Іваном Шевченком та іншими письменниками одним із перших поставив свій підпис Олексій Кундзіч. На час створення цієї спілки з 15 засновників лише п'ятеро вже мали перші книжечки. Це, зокрема, поезії «КСМ» Павла Усенка, «Комсомольське» Івана Шевченка, «Червона писанка» Олеся Донченка, «Комса» Леоніда Первомайського. До цього гурту долучився і Олексій Кундзіч, який вже видав першу збірку прози «Червоною дорогою»[6]. Вона стала гордістю новоствореної літорганізації «Молодняк», одразу увійшла до основного фонду її творчих здобутків і так само, як і названі книжки П. Усенка та Леоніда Первомайського, двічі перевидавалася, доповнюючись новими творами [7, 6]. Так, останній згадує про цю збірку як про «*книгу прекрасних новел*», яка «*не знайшла справедливої оцінки*». Також Леонід Первомайський зазначає, що тодішня критика «*не шкодувала ударів і не розраховувала їх, забуваючи, що має справу з молодим письменником*», а хвороблива вразливість талановитого юнака спричинила вже тоді його глибоку травмованість брутальною «оглоблею» [9, 145–146] офіціозних критиканів.

Треба враховувати, що формування та діяльність українських літературно-художніх об'єднань 1920-х років відбувалися за умов «*примхливого переплетіння фанатичної віри у космічний масштаб революційних перетворень, особливу місію пролетаріату у культурному розвої, ілюзій стосовно ери "соціальної справедливості", перших гірких розчарувань, відвертої політичної кон'юнктури й цинічних спекуляцій з боку офіційного режиму*» [10, 115]. Неоднорідну картину являли і творчі доробки різних літературних об'єднань, тож часто в силу певних обставин і оцінок, у тому числі далеко не завжди просяк-нутих естетичними критеріями, талановиті твори нерідко сусідили або ставилися в один ряд із маловартісною егалітарною продукцією.

Від 1926 р. письменник активно працює в літературі. З нагоди дворіччя комсомольського осередку ДВУ видається літературно-художній і громадсько-політичний альманах, ініціатором та редактором якого був Олексій Кундзіч. У колі найближчих друзів О. Кундзіча — молодого критика І. Момота, поета Т. Масенка, який працював секретарем «Молодняка», прозаїка Івана Ковтуна, майбутнього гумориста, журналістів М. Трублаїні, М. Гордієнка — в єдиній тісній редакційній кімнаті журналу «Молодняк» майже щодня обговорюються статті, прискіпливо аналізуються щойно написані твори. З кожного питання О. Кундзіч міг знайти щось не помічене ніким, «*повернути його якоюсь несподіваною гранню*» [4, 276]. Проте сучасники по-різному оцінювали його імідж у цей період. За словами С. Ковганюка, О. Кундзіч дискутував, незаперечно відбиваючи всі аргументи диспутантів і доводячи свою думку до логічного

[3] А вже у січні 1927 р. створюється ВУСПП — Всеукраїнська спілка пролетарських письменників, покликана об'єднати митців, лояльних до режиму, на противагу тим, хто прагне певної естетичної автономії.

[4] Подібні видання засновувалися теж на противагу україноцентричним часописам. Наприклад, того ж 1926 р. постановою ЦК КП(б)У від 20 листопада з посади головного редактора журналу «Червоний шлях» було усунуто О. Шумського і звільнено від роботи у редколегії Миколу Хвильового.

[5] Платформа організації була викладена в журналі «Молодняк» — 1927. — № 3.

[6] Цю збірку О. Кундзіч присвятив своїй сестрі. До видання увійшли такі твори: «Змичка», «Село Вовче», «На Ярах», «Залізний гість», «Хотинщина», «Червоною дорогою», «Весна», «Лена — безпартійний елемент», «Зося», «Батько», «Скарга», «Лист». Твори були написані на основі власних вражень під впливом тогочасних подій.

кінця [4, 277]. У свою чергу, Л. Первомайський зазначає, що глибоке почуття дружби і бажання здорової творчої атмосфери було на той час відмінною рисою О. Кундзіча [8, 164]. Слід зазначити, що у «Молодняку» авторитет останнього був доволі високим, адже письменник у 1926 р. входить до бюро цього угруповання [5, 80].

У 1927 р., окрім перевиданої збірки оповідань «Червоною дорогою», читачі ознайомлюються і з іншими творами О. Кундзіча. Так, у журналі «Молодняк» надруковано етюд «Іманентна властивість ритму, або Ніч під Новий рік Революції», а журнал «Червоний шлях» вміщує на своїх сторінках новелу «Гіпс».

Невдовзі після перших публікацій прози ім'я О. Кундзіча ставитимуть поряд з Юрієм Яновським, Костем Гордієнком, Іваном Сенченком, Іваном Ле, Григорієм Епіком, Іваном Микитенком та ін. [2, 100]. Загалом серед молодих письменників, які гуртувались у той час навколо «Молодняка», його та Олексу Влизька вважали найбільш яскравими постатями [9, 145]. Попри це Кундзіч і надалі продовжував залишатися скромним та вимогливим до себе й до колег, чиї твори редагував.

У 1927 р. у виданні ДВУ виходить друга збірка малої прози О. Кундзіча «Село Вовче», до якої увійшли оповідання і новели: «Село Вовче», «Залізний гість», «Восьме березня», «Лена — безпартійний елемент», «Мати», «Лист». Цього ж року журнал «Гарт» публікує дві новели з циклу «В ущелинах республіки» — «Шкіц» і «Дуже просто».

Харківський період біографії О. Кундзіча несе відбиток приязні й щирої дружби з Т. Масенком та його дружиною Тетяною. Нерідко Олексій їздив із ними у село Бабаї до Таніних батьків (саме там Терень Масенко писав поезії «Село Бабаї»). Побувавши в Криму разом з Масенком та його дружиною і потрапивши у відомий кримський землетрус 1927 р., Кундзіч пише низку коротких новел, зокрема «Морську хворобу», «Кічкене», «Шосе коло Ай-Петрі». К. Городецька-Кундзіч пригадує, що «Морську хворобу» Олексій Леонардович написав за одну ніч, «*сидячи десь на східцях якогось будинку в Харкові, бо постійного житла у нього тоді ще не було*» [3, 226].

На початку 1927 р., їдучи потягом до Харкова, письменник познайомився з майбутньою дружиною Кірою Городецькою, а в січні 1928 р. вони побралися. Олексій Кундзіч одержав кімнату в Харкові на Холодній горі по вулиці Токовій, 2. Це був будинок, у якому резервувалися помешкання для письменників. У той час поруч з Олексієм Кундзічем проживали Андрій Головко, Іван Микитенко, Володимир Сосюра, Юрій Яновський, Йона Шевченко, Василь Минко, Дмитро Бедзик, Наталя Забіла, Антон Шмигельський, Василь Мисик, Никифор Щербина, Юрій Шовкопляс, Іван Момот, Сава Голованівський, Сава Божко, Юрій Вухналь, Терень Масенко, Калістрат Анищенко та інші відомі тогочасні митці.

Сімейне життя двадцятитрьохлітнього письменника розпочалося практично у злиднях. Навесні 1928 р. Олексій разом із Кірою навідав батьків. Повертаючись до Харкова, зупинилися в Києві, який дуже сподобався Кундзічу. Подружжя вирішує сюди переїхати. Адже, як зізнавався Кундзіч Григорієві Костюку, йому «*набрид задимлений, завіяний степовими вітрами і порохами безлісий Харків, до того ж заповнений літературними забродами і підлабузниками*» [6, 342].

У 1927 р. О. Кундзіч після дворічного навчання залишає Харківський ІНО, аби повністю віддатися письменницькому покликанню. Задумів було багато, писалося тоді легко. Саме в цей час з'являється оповідання «Романтична вилазка», в якому висловлено чимало цікавих думок про природу і мистецтво.

Отже, уточнення наукової біографії Олексія Кундзіча є нагальним питанням, адже свідчення його друзів містять чимало цікавих даних, що дають можливість заповнити лакуни у вивченні життєвого і творчого шляху митця.

ДЖЕРЕЛА

1. Біленко З. Наш друг і наставник / З. Біленко // Живий Олексій Кундзіч : записи в щоденнику, листи, спогади про письменника / упоряд. К.А. Городецька-Кундзіч, Б.Л. Корсунська. — К. : Рад. письм., 1977. — С. 203–219.
2. Біленко З. Письменник, перекладач, наставник: до 70-річчя з дня народж. О. Кундзіча / З. Біленко // Прапор. — 1974. — № 4. — С. 100–103.
3. Городецька-Кундзіч К. Людина вмирає до схід сонця... / К. Городецька-Кундзіч // Живий Олексій Кундзіч : записи в щоденнику, листи, спогади про письменника / упоряд. К.А. Городецька-Кундзіч, Б.Л. Корсунська. — К. : Рад. письм., 1977. — С. 225–234.
4. Ковганюк С. Непохитний Кундзіч / С. Ковганюк // Живий Олексій Кундзіч : записи в щоденнику, листи, спогади про письменника / упоряд. К.А. Городецька-Кундзіч, Б.Л. Корсунська. — К., 1977. — С. 275–283.

5. Корсунська Б.Л. О.Л. Кундзіч: до 70-річчя з дня народження нашого земляка О.Л. Кундзіча / Б.Л. Корсунська // УЛМШ. — 1974. — № 4. — С. 80–83.
6. Костюк Г. Зустрічі і прощання : спогади : у 2 кн. Кн. 1 / Г. Костюк. — Едмонтон, 1987. — 678 с.
7. Кундзіч О. Твори : в 2 т. / Кундзіч О. ; [передм., упоряд., приміт. М. Острика]. — К. : Дніпро, 1985. — 480; Т. 1. — С. 3–8.
8. Первомайський Л. З листа / Л. Первомайський // Живий Олексій Кундзіч : записи в щоденнику, листи, спогади про письменника / упоряд. К.А. Городецька-Кундзіч, Б.Л. Корсунська. — К. : Рад. письм., 1977. — С. 164–165.
9. Первомайський Л. Обіцяння і здійснення / Л. Первомайський // Вітчизна. — 1968. — № 2. — С. 145–153.
10. Романенко Г.О. Еволюція художніх і літературних об'єднань України: історико-культурологічний вимір : моногр. / Г.О. Романенко, В.М. Шейко. — К. : Ін-т культурології Акад. мистец. України, 2008. — 208 с.
11. Усенко П. Гартований «Молодняком» / П. Усенко // Живий Олексій Кундзіч : записи в щоденнику, листи, спогади про письменника / упоряд. К.А. Городецька-Кундзіч, Б.Л. Корсунська. — К., 1977. — С. 155–160.

Дмитрук Лилия.

ШКИЦЫ К НАУЧНОЙ БИОГРАФИИ АЛЕКСЕЯ КУНДЗИЧА. ХАРЬКОВСКИЙ ПЕРИОД

В статье говорится о харьковском периоде творчества украинского писателя Алексея Кундзича. Уточнены отдельные моменты его творческой биографии, прокомментированы некоторые позиции относительно разночтений этого периода жизни писателя.

Ключевые слова: *научная биография, «Молодняк», литературная дискуссия 1920-х годов, литературные группы, новелла, очерк, рассказ, роман.*

Dmytruk Liliia.

SKETCHES ON SCIENTIFIC BIOGRAPHY OF OLEKSII KUNDZICH. KHARKIV PERIOD

The article presents Kharkiv period of creative activity of Ukrainian writer, Oleksii Kundzych. It examines separate fragments of the writer's creative biography; scrutinizes definite versions of biographical events of the following period of writer's life.

Key words: *scientific biography, "Molodniak" ("Offspring"), literary discussion of 1920s, literary groups, short story, essay, narration, novel.*